

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 15 (Nisan/April 2024), s. 1026-1038.
Geliş Tarihi-Received: 22.02.2024
Kabul Tarihi-Accepted: 14.04.2024
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1441320

Konya İli Abdülaziz Mahallesi'ndeki Rum Emval-i Metrukesi (1924)

Greek Emval-i Metruke (Abandoned Properties) in Abdülaziz Neighbourhood of Konya Province (1924)

Kürşat KURTULGAN*
Aydın EFE**

Öz

Konya ili bulunduğu konum itibarıyla tarihi ipek yolu üzerinde konumlanmış önemli bir şehirdir. Buna ek olarak bünyesinde bulunan geniş tarım arazileri ve üretilen ürünlerin bolluğu şehrin hem tarımsal ve hem de ticari açıdan zenginleşmesine imkân tanımaktadır. Tüm bunlar şehre olan yabancı ilgisini tarihin her devrinde arttırmıştır. Üzerinde kurulan medeniyetler ve bu medeniyetlerin kuruluş sürecindeki mücadeleleri oldukça çetin geçmiştir. Son hâkimi ise Türkler olmuştur. Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemlerinde huzur ve barış ortamı hiç bozulmamıştır. Devletin giderek gücünü kaybetmeye başladığı yıllardan itibaren ise azınlıklar siyaseten ayrılıkçı faaliyetlere başvurmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin son anlarında Türk ve Rum nüfusun bir arada yaşama imkânlarının kalmadığı açıkça görülmüştür. Bu çerçevede mübadele çalışmaları başlatılmışsa da I. Dünya savaşının ortaya çıkışı ile uygulama imkânı kalmamıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti mübadele konusunun üzerine gitmiş ve imzalanan antlaşma çerçevesinde Yunanistan ile karşılıklı göçler yaşanmıştır. Mübadele Antlaşması, hukuk çerçevesinde karşılıklı göçlerin yaşandığı son harekettir. Gidenler ve gelenlerin hepsinin kayıtları eksiksiz tutulmuş ve hak kayıplarının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Araştırma, Mübadele Antlaşması çerçevesinde çalışmalar yapılırken Konya merkezde bulunan emval-i metrukelerin işlendiği bir defter çerçevesinde şekillenmiştir. Defterde giden Rumların buldukları mahalleler, hane numaraları ve bunların özellikleri en ince ayrıntılarına kadar kayıt altına alınmıştır. Defterde bulunan her türlü bilgi ve kayıt oluşturulan excel dosyalarına mahalle bazında işlenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu deftere göre haneler başta olmak üzere dükkânlar, hanlar, fabrikalar, işyerleri, tarlalar, bağlar, arsa ve bahçeler tek tek tespit edilmiştir. Tespiti yapılan bu emval-i metrukeler buldukları mahalleler itibarıyla son derece kıymetli ve değerlidir. Ayrıca şehir genelinde gidenlerin kullanımında olan bazı tesisler hakkında da burada bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Abdülaziz Mahallesi, hane, Rum, iskân, muhacir.

Abstract

* Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, e-posta: kursatkurtulgan@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6608-5973.

** Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e-posta: yorturk33@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6178-9904.

Konya is an important city located on the historical Silk Road thanks to its location. Furthermore, the large agricultural lands and the abundance of products produced within the city allow the city to prosper both agriculturally and commercially. All this has increased foreign interest in the city throughout history. The civilizations established on it and the struggles of these civilizations during the establishment process have been very difficult. The last ruler was the Turks. During the strong periods of the Ottoman Empire, the atmosphere of peace and tranquility was never disturbed. Since the years when the state gradually began to lose its power, minorities have resorted to political separatist activities. In the last moments of the Ottoman Empire, it was clearly seen that the Turkish and Greek population no longer had the opportunity to live together. Although exchange studies were initiated within this framework, there was no possibility of implementation with the emergence of World War I. The newly established Republic of Turkey focused on the issue of exchange and mutual migrations took place within the framework of the signed agreement. With the Treaty of Exchange, it was the last movement of mutual migration within the framework of the law. The records of all those who left and those who came were kept completely and efforts were made to prevent any loss of rights.

Our research is formed within the framework of a book in which emval-i metruke in the center of Konya were processed during the aforementioned studies. In the ledger, the neighborhoods, household numbers, and the characteristics of the departed Greeks are recorded down to the finest details. All kinds of information and records in the notebooks were processed and evaluated on a neighborhood basis in the Excel files created. According to this ledger, households, shops, inns, factories, workplaces, fields, vineyards, plots, and gardens were identified one by one. These identified emval-i metruke are extremely valuable and significant because of their location. Furthermore, you can find information about some of the facilities available for the use of travelers throughout the city here.

Keywords: Abdulaziz Neighborhood, household, Greek, settlement, muhajir.

1. Giriş

Konya ili, Anadolu coğrafyasının tam ortasında 38.873 km²lik yüzölçümü ile en büyük il konumundadır. Şehrin doğusunda Niğde ve Aksaray, batısında Isparta, güneyinde Karaman ve kuzeyinde Ankara illeri bulunmaktadır. Ortalama 1.016 metre yükseklikte olan ilde yazları kurak ve sıcak, kışları kar ve yağmur yağışlı geçmektedir. Verimli toprakları ve tarihi ipek yolu üzerinde bulunması şehrin etnik ve dini farklılıklarla karışmasına imkân vermektedir (Tapur, 2009, s. 475).

Konya, günümüzde Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yüzölçümü bakımından Türkiye'nin en büyük ilidir. Aynı zamanda Türkiye'nin en kalabalık yedinci kentidir. Konya Ovası ile insanların aklında yer eden bu şehir, ünlü düşünür Mevlana'nın da şehridir.

Şehrin adının "Kutsal Tasvir" anlamındaki "İkon" sözcüğünden geldiği iddia edilmektedir. Rivayetlerden bir tanesine göre şehre dadanan ejderhayı öldüren kahramana şükran ifadesi olarak bir anıt yapılır ve üzerine de olayı anlatan bir resim çizilir. Bu anıta verilen isim "İkonion"dur. Roma döneminde İconium'a dönüşen isim zamanla Tokonion, Conia, Cognia, Konien ve Konia gibi isimlerle anılmıştır (<http://www.kto.org.tr/konyanın-tarihi-500s.htm>, erişim tarihi: 10.04.2023). İbni Batuta adlı seyyah, 1332 yılında Konya'ya gelmiş ve seyahatnamesinde şehrin adının Koniye şeklinde yazılıp ve Konya olarak söylendiğini not etmiştir. Şehir büyük ve yerleşimi gayet düzenli olup sokakları ve caddeleri geniş, bağ ve bahçeleri sulak, meyveleri bol, verimli bir kent şeklinde tarif etmektedir (Konyalı, 2007, s. 22).

1.1. Konya Şehrinin İdari Yapılanması

Osmanlı döneminde uzunca bir süre Karaman Vilayeti sınırları içerisinde yer alan şehir, 1864 yılında kabul edilen Teşkil-i Vilayet Nizamnamesiyle Karaman Vilayetinin kaldırılmasıyla yeniden yapılandırılmıştır. Bu süreçte Niğde, Burdur, Antalya, Isparta ve

Karaman, oluşturulan Konya Vilayeti dâhilindedir. Cumhuriyet döneminde ise bünyesindeki 5 ilden bağımsız olarak Konya ili oluşturulmuştur. Şehrin giderek büyümesi yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda belediye olan Konya, 27/06/1987 tarih ve 3399 sayılı kanunun Resmî Gazete'de ilanı ile Büyükşehir Belediyesi haline getirilmiştir. Böylece Konya merkez Meram, Selçuklu ve Karatay ilçelerine ayrılmıştır (Resmî Gazete, 27.06.1987 tarih ve 19500 sayılı; Çiftçi, 2006, s. 11).

Görsel 1. Konya Merkez İlçeleri (<https://kentrehberi.konya.bel.tr/#/rehber/>, erişim tarihi: 24/01/2023).

Bu üç merkez ilçenin kurulmasından sonra da dönem dönem değişiklikler yapılmıştır. Bunlardan bir tanesi de 2009 yılında yapılan mahalle düzenlemesidir. Tarihi geçmişi oldukça gerilere giden birçok mahalle belli başlı ve gelişimi daha iyi olan mahallelerin sınırları içerisine dâhil edilmiştir. Araştırmamız günümüzde Konya'da mevcut olan idari yapılanma çerçevesinde şekillenmiştir. Osmanlı Devleti zamanında Cedidiye ve Abdülaziz Mahallesi adı ile iki ayrı mahalle halinde olan bu yerleşim alanları daha sonra Cumhuriyet döneminde de ayrı bir şekilde varlıklarını devam ettirmişlerdir. Şehrin gelişimi ve belediyenin planları çerçevesinde bu iki mahalle Abdülaziz Mahallesi adı altında birleştirilmiştir.

2. Abdülaziz Mahallesi

Abdülaziz Mahallesi, Konya şehrinin kurulduğu yer olan ve halen kalbi olarak kabul edilen Alaeddin Tepesine yakın bir konumdadır. Batısında Şeyh Sadreddin, güneyinde daha sonra kendisine dâhil edilen Cedidiye, doğusunda Sahip Ata, kuzeyinde Kâzım Karabekir Caddesi, Beyazıt, Beyhekim ve Hamidiye mahalleleri yer almaktadır (Uz, 2018, s. 34).

Mahallenin bu ad ile Osmanlılardaki ilk kaydına 1500'lü yıllarda rastlanılmaktadır. Bu tarihte mahallede bulunan hane sayısı 26'dır. Doğal olarak sonraki yıllarda bu sayı giderek artmıştır. İlk avarız kaydı ise 1584 yılında yapılmış ve bu dönemde vergi mükellefi sayısı ise 49'dur (Yörük, 2018, s. 233; Muşmal, 2001, s. 74).

Ticari hayatın daha çok sur dibi ve Alaeddin Tepesine yakın yerlerde olduğunu düşünürsek bu mahallenin hem oturma ve hem de ticari açıdan oldukça iyi bir yerde konumlanmış olduğu ifade edilebilir.

Sınırları dönem dönem değişen bir mahalle olsa da tarihi oldukça eskilere gitmektedir. Abdülaziz Mahallesi adını burada bulunan Abdülaziz Mescidi ve onu

yaptıran Anadolu Selçuklu döneminin ileri gelenlerinden olan Abdülaziz Sultan'dan almaktadır. Alâeddin Keykubat'a vezirlik de yaptığı rivayet edilen Abdülaziz Sultan, döneminin bilginlerindedir. "Risale-i Tevarih-i Enbiya-vü Eviya-ü Âli-i Osman" adlı eserde Ertuğrul Gazi'nin Sultan Alâeddin Keykubat'ı ziyaret ettiği ve bu ziyaret esnasında Abdülaziz Sultan ile de bir araya gelerek oğlu Osman Bey'e Abdülaziz Sultan'ın kızı Rabia Sultanı nikahladığı yazmaktadır. Döneminde oldukça bilgili ve ermiş bir şeyh olarak kabul gören bir şahıstır (Uz, 2015, s. 35). Abdülaziz mahallesi, Yavuz Sultan Selim döneminde de bilinen 79 mahalleden bir tanesidir. Kanuni Dönemine gelindiğinde bu rakamın 89'a çıktığı ve kayıtlarda Abdülaziz Mahallesi olarak yerini koruduğu görülmüştür (Konyalı, 2007, s. 186-196; Yörük, 2018, s. 237).

Görsel 2. Abdülaziz Mahallesi Sınırları (Büyükşahin-Aydın, 2018, s. 120)

Mahalleler şehrin gelişimine ve duyulan ihtiyaca göre birtakım değişikliklere uğrayabilirler. Abdülaziz Mahallesi de 2009 tarihinde kabul edilen düzenleme ile kendisi gibi tarihi bir mahalle olan Cedidiye Mahallesi'ni içine alacak şekilde sınırlarını genişletmiştir (<https://www.merhabahaber.com/karatay-ve-meramda-mahalleler-birlestirildi-9223h.htm>, erişim tarihi: 10.01.2023). Bu birleşim mahallenin nüfusunun artmasına ve mahalle genelinde devlete ait kurumların artmasına sebep olmuştur. Bu durum demografik ve ekonomik açıdan mahallenin önemini daha da arttırmıştır.

Konya Valisi tarafından 6 Ekim 1924'te Dâhiliye vekâletine gönderilen 6 kıta cetvelde belirtilmiş olan 378 Rum hanesinin 88 tanesi bu iki mahallede, Aziziye ve Cedidiye, bulunmaktadır (BCA. 272.11.19.96.11. L.3.).

Araştırmanın kaynağı olan deftere göre Abdülaziz Mahallesi'nde tespiti yapılan Rum hanelerin çoğunluğu Cedidiye Mahallesi adı altında kayıtlara geçmiştir. Abdülaziz Mahallesi adı altında kayıtlara geçen hane sayısı oldukça azdır. Abdülaziz Mahallesi daha çok Müslümanların yaşadığı bir mahalledir. Komşu mahalle olan Cedidiye ise gayrimüslimlerce daha çok tercih edilmiş bir yerdir. Günümüz Konya idari yapılanmasında bu iki mahalle Abdülaziz Mahallesi adı altında birleştirildiği için bu başlık altında makalemize konu olmuştur.

Osmanlı tebaası olan Rum azınlıklar ekonomik açıdan oldukça zenginleşmişlerdir. Bu zenginliğe ulaşmada Avrupalı devletlerin verdiği siyasi desteklerin payı oldukça fazladır. Konya ili genelinde yaşamış olan Rum azınlıklar da ekonomik açıdan oldukça zenginleşmişler ve birçok menkul ve gayri menkul edinmişlerdir. Daha çok ticari hayatta rol alan Rumların edindikleri bu menkuller, mübadele antlaşması çerçevesinde önce kayıt altına alınmış ve sonrasında oluşturulan komisyonlarca değerleri Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan arasında karşılıklı olarak ödenmek suretiyle tasfiye edilmiştir. Rumların geride bıraktıkları her türlü mal ise Emval-i Metruke adı ile kayıt altına alınmıştır. Gelen

mübadillere yönelik gerçekleştirilen iskân, Uluslaşma Sürecinde ve tevzi çalışmalarında bu emval-i metrukelerin tamamı dağıtılmıştır. Konu ile alakalı olarak yapılan Nedim İpek'in "Mübadele ve Samsun", İbrahim Erdal'ın "Mübadele (Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1925)" kitapları ile Ahmet Efiloğlu ve İsmail Oğuz'un Rum Emval-i Metrukesine dair makaleleri oldukça önemli bilgiler vermektedir.

Tarihsel süreçte buralarda yaşamış olan gayrimüslim Rumların mübadele sonrası antlaşmalar ile geride bıraktıkları taşınmazların kayıt altına alındığı Rum Emval-i Metrukelerini içeren 1924 tarihli bir defter* içerik olarak oldukça hacimli olup önemli bilgiler vermektedir. Osmanlı Türkçesi ile 336 sayfadan oluşan defterde birçok mahalle adı ve bilgi bulunmaktadır. Abdülaziz ve Cedidiye mahallelerinin ilgili kayıtları 48 ayrı sayfaya not edilmiştir. Buradan edinilen bilgilerin en ince ayrıntılarına kadar işlenmesi için çalışılmıştır (BCA. 25 numaralı Defter).

Defter, genel olarak geride bırakılan Rum emvali metrukelerinin fiziki ve mimari özelliklerini anlatmışsa da sayesinde burada yaşamış olan farklılıkların sosyal ve kültürel yapılarına dair bilgilere de ulaşılmasına imkân tanımıştır. Bu hanelerin hangi mahallelerde olduğu tek tek tespit edildikten sonra mahalle bazında sınırlandırılmış ve özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. Kaydedilen bilgiler ışığında araştırmaya yön verilmiş ve çalışma buna göre netleştirilmiştir.

2.1. Abdülaziz Mahallesi'nde Rum Emvali Metrukesi

Mahalle genelinde bulunan Rum Emvali Metrukesinin hane numaralarına bakarak yan yana birbirlerini tamamlarcasına inşa edildikleri söylenebilir. Mahallede eskiden yaşamakta olanların, burada sadece ikamet ettikleri, ticari olarak ise başka yerlerde faaliyette buldukları bilinmektedir.

Defterlerde kayıtları tutulan mahalleler arasında olan Abdülaziz Mahallesi'nde 13, Cedidiye Mahallesi'nde ise 75 hane olmak üzere toplam 88 hane yer almaktadır. Tespit edilen haneler ve özellikleri kayıt altına alındıkları mahalle ismi altında ayrı başlıklar şeklinde değerlendirilmiştir. (BCA. 25 Numaralı Defter, s. 251-297)

2.2. Abdülaziz Mahallesi'nde Bulunan Haneler

Mahalle	Mevkii	Adet	1 Katlı	2 Katlı
Abdülaziz		6	1	5
Abdülaziz	Tramvay Caddesi	6	2	4
Abdülaziz	Tramvay Civarı	1		1
Toplam		13	3	10

Mahalle genelindeki hanelerin çoğunluğu iki katlı yapılardan oluşmaktadır. Tek katlı binaların az olmasına rağmen hacim ve kısım miktarı açısından oldukça geniş ve güzel yapılardır. Bu mahallede üç adet tek katlı hane varken, 10 adet de iki katlı hane bulunmaktadır. Toplamda 13 hane vardır (BCA 25 Numaralı Defter, 251-297).

* Bu defter, 2007 yılında Konya ili Bayındırlık ve İskân Müdürlüğü Arşivinde iken incelenmiş ve 2009 tarihinde tutanak ile Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğüne teslim edilmiştir. Söz konusu dönemde teslim edilmiş olan 44 adet defterin tasnif çalışmaları devam etmektedir. Tutanaktaki üzerinde bulunan numaralar baz alınarak defter cilt numarası verilmiş ve buna göre künyeleri oluşturulmuştur.

2.2.1. Bir Katlı Hanelere Dair Açıklamalar

Defterde bulunan bilgiler ışığında evlerin genel kısımlarının dışında hepsinde 10 arşın* ile 130 arşın arasında değişen miktarlarda dörtgen avlularının olduğu anlaşılmaktadır. Plan açısından birbirine oldukça benzemektedirler. Bir katlı hanelere üç ayak taş merdiven ile çıkılmakta ve iki kanatlı bir kapıdan girilmektedir. Girilen yerde bir taşlık alan ve bir pabuçluk olduğu görülmektedir. Üç arşın genişliğinde taş bir koridor ve koridorda caddeye nazır iki oda ile bir mutfak bulunmaktadır. Koridorun sonunda bulunan bir kapı ile arka tarafa çıkıldığında bir hela, odunluk ve bir izbe gelenleri karşılamaktadır. Ayrıca 20 arşınlık dörtgen bir avlusunun da olduğu anlaşılmaktadır (BCA, 25 Numaralı Defter, s. 292).

Diğer iki hanenin de benzer planlara sahip olduklarını söyleyebiliriz. Aralarındaki tek fark, arkada bulunan 20 ile 50 arşın arasında değişen avluların büyüklüğüdür. Evlerin tamamında ahır ve samanlık gibi kısımların bulunmadığı anlaşılmaktadır. Evlerin tamamı son derece kullanışlı ve sağlamdır (BCA, 25 Numaralı Defter, s. 295).

2.2.2. İki Katlı Hanelere Dair Açıklamalar

İki katlı hanelerin birçoğu Tramvay Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Bir katlı evlerde olduğu gibi girişleri caddeden biraz yükseltilerek yapılmıştır. Ana yaşam alanları daha çok caddeye nazır inşa edilirken hela, mutfak ve izbe gibi kısımları daha çok arka tarafa bakacak şekilde konumlanmaktadır. Örnek olarak vereceğimiz dairelerden bir tanesinin girişine her iki tarafta da olan beş ayak taş merdivenden çıkılarak ulaşılmaktadır. Yine iki kanatlı kapıdan girince beş arşın uzunluğunda ve üç arşın genişliğinde bir taşlık, bir pabuçluk ve bir sofa gelenleri karşılamaktadır. Birinci katta dört oda, bir mutfak, bir başka sofa ve üç izbe yer almaktadır. Birinci sofadan dokuz ayak merdiven ile inildiğinde ayrı bir kapısı olan bir hela ve bir çamaşırlık bulunmaktadır. Yine bir kapı ile arka tarafa çıkıldığında 120 arşınlık bir avlu vardır. Avluda beş ayak merdiven ile çıkılan ayrı bir hela daha bulunmaktadır (BCA. 25 Numaralı Defter, s. 291-297).

İkinci kata 15 ayak merdiven ile çıkılmaktadır. Tek kanatlı bir kapıdan girince 14 arşın uzunluk ve beş arşın genişliğinde büyük bir salon karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca üç oda, bir mutfakın yanı sıra etrafı demir parmaklıklarla çevrilmiş ve istasyonu gören bir de taraça bulunmaktadır. Odalar ve salon ise Tramvay Caddesi'ne bakmaktadır (BCA, 25 Numaralı Defter, s. 296).

Bir başka örnek olan haneye de üç ayak taş merdiven ile çıkıldıktan sonra iki kanatlı kapıdan girilmektedir. Yine beş arşın uzunluğunda ve üç arşın genişliğinde taşlık bizleri karşılamaktadır. Sonrasında sekiz arşın uzunluk ve beş arşın genişliğinde bir sofa gelmektedir. Tekrar iki kanatlı kapıdan girildiğinde iki oda ve mutfak vardır. Buradan 13 ayak merdiven ile inildiğinde iki izbe ve izbenin birinden avluya çıkış bulunmaktadır. 120 arşınlık avlusunda bir hela ve bir kuyu ile ayrı bir kapı ile caddeye çıkış kapısı yer almaktadır (BCA, 25 Numaralı Defter, s. 296).

İkinci kata 19 ayak merdiven ile dâhilden çıkılmaktadır. Burada da dört oda, bir hela ve bir sofa yer almaktadır. Üst kattaki ve alt kattaki iki oda ile sofa Tramvay Caddesi'ne nazırdır (BCA, 25 Numaralı Defter, s. 296).

Mahalle genelindeki evlerden en geniş olanı 18 kısımlıdır. En az olanı ise 10 kısma sahiptir. Genel olarak ihtiyaç duyulan her türlü kısma sahip oldukları ve tercih edilen güzel haneler olduklarını görmekteyiz. Hanelerde koku yapabilecek olan ahırlar avluda,

* Arşın, dirsekle orta parmak ucu arasındaki kısmı ifade eder. Metrik sisteme geçilmeden önce kullanılan bu uzunluk ölçüsü birimine göre 100 arşın 1 dönüme tekabül etmektedir (Erkal, 1991, s. 413).

helalar ve pabuçluklar ise ya avluda ya da ayrı bir kapısı olan ücra yerlerdedir. Hane halkının rahat ve konforlu bir şekilde yaşamlarını sürdürmeleri için ne gerekiyorsa düşünülmüş ve yapılmıştır.

Abdülaziz Mahallesi'nde üç katlı hane kaydına rastlanılmamıştır.

3. Cedidiye Mahallesi

Cedidiye Mahallesi, 1518 tarihli tahrirde adı geçen bir yerleşim alanı değildir. İlk olarak 1584 tarihli tahrirde adı geçmekte ve yeni mahalle olduğu düşünülmektedir (Tuncer ve Şafak, 2022, s. 325). 1584 tarihli tahrirde Mahalle-i Cedid olarak kayıtlara geçmiş olan mahalle 1642 tarihli avarız kayıtlarında Cedidiye olarak geçmektedir (Muşmal, 2001, s. 74).

Mahalle, Konya genelinde bağcılıkla meşgul olanların ve bağların çok olduğu mahallelerden birisidir. Her ne kadar bağ ve bağcılıkta meşhur olan bir yer olsa da evlerin hiçbirinde şirahane adı verilen ve genelde üzüm suyu ile alakalı olarak üretimin yapıldığı yerlerin olmaması ilginçtir.

XVII. yüzyılın ilk yarısında şehrin çevresinde bulunan "Karaöyük, Selifar, Meram, Vadi-i Meram, Hoca Cihan, Cerid İçi, Gürden, Ulurmak, Aydan, Kovanağzı, Yaka, Aymanos, Harmanlık, Toruntay, Şehir Irmağı, Beytemiz, Sedirler Abdürreşid mevzilerinde İbn-i Kazgan, Karakayış, Araplar, Şeyh Aliman, Türbe-i Celâliye, Cedidiye, Şeyh Sadreddin, Şeyh Vefa mahallelerinde" şehir sakinlerinin yoğun bir şekilde bağcılık yaptıkları görülmektedir (Muşmal, 2006, s. 219-220). Belirtilen bu alanlar içerisinde bağcılık faaliyetlerinin en yoğun yapıldığı yer Meram olmuştur. Bu durumun en önemli nedeni ise Meram'da su kaynaklarının fazla oluşu ve düzenli sulamanın yapılmasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir (Ulutürk, 2018, s. 166).

Gayrimüslimlerden kalan arsa, bağ ve bahçelerin kayıtlarının tutulduğu bir başka deftere göre yukarıdaki isimleri verilen bölgeler dışında ismi geçen Hocacihan, Hocafakih, Kum Bağları, Sille, Çumra, Dedekuleci, Kule Yeri ve Yukarı Gürden gibi isimlerle bilinen yerlerde oldukça fazla bağ ve bahçenin kaldığını görmekteyiz (BCA, 39 Numaralı defter). XVII. yüzyıldan XX. yüzyılın ilk yarısına kadar bu bölgenin bağcılıkla alakaları devam etmiştir.

3.1. Cedidiye Mahallesi'nde Bulunan Haneler

Mahalle	Mevkii	Adet	1 Katlı	2 Katlı	3 Katlı	Şirahane
Cedidiye			44	30	1	-

Cedidiye Mahallesi'nde bir katlı 44 hane, iki katlı 30 hane ve üç katlı bir hane bulunmaktadır (BCA, 25 Numaralı Defter, s. 251-297).

3.1.1. Bir Katlı Hanelere Dair Açıklamalar

Bir katlı hanelerin tamamının sağlam olduğu ve yeni sahiplerine tahsis edildikleri görülmektedir. Bu haneler içerisinde en küçük olanı bir oda, bir mutfak ve bir heladan oluşurken en büyüğü ise on bir kısımlı büyükçe bir evdir. Evlerin girişlerine genel olarak iki ile dokuz ayak taş merdivenden çıkılarak girilebilmektedir. Bu merdivenlerle zeminden yükseltildiği anlaşılan hanelerin kapıları da çoğunlukla çift kanatlıdır. Kapıdan girince taş veya tahta pabuçlukların olduğu görülen evlerin ana bölümlerine girişte ikinci bir kapının varlığı söz konusudur. Girişte beş ile dokuz arşın uzunluğunda taşlık alanlar, sofalar veya koridorlar bulunmaktadır. Hanelerin arka cephesinde 10 ile 250 arşın

arasında değişen miktarlarda avlular bulunmaktadır. Bağcılık konusunda adı geçen yerlerden olan mahallenin haneler özelinde meyve veya asma ağacı gibi şeylere rastlanılmamıştır. Bu avlularda ana binadan bağımsız olarak üstü açık veya kapalı helalar, ahır, odunluk, kuyu, çamaşırhane ve izbe adı verilen yerlerin yanı sıra bazılarında mutfakların da avluda olduğu görülmektedir. Evin ana kısımları arasında mutfak olmayanlarda ise ocaklık adı verilen farklı bir kısmın varlığı söz konusudur. Bu tip kısımlar az da olsa vardır.

Görsel 3. 16-28 Haziran 2010 Tarihinde Yaptığımız Saha Araştırmasında Resmi Çekilen Örnek Bir Ocaklık

Tek katlı haneler için vereceğimiz örnek on bir kısımlı olan hanedir. Bu hanede dört oda, bir mutfak, bir hela, iki sofa ve üç izbe bulunmaktadır. Tek kanatlı kapı ile girilen hanede ön cephede 13 arşın uzunluk ve sekiz arşın genişlikte bir avlu gelenleri karşılamaktadır. Avlu içerisinde kuyu ve hela bulunmaktadır. Ana binaya giriş için dört ayak taş merdiven ile çıkılmakta ve bir kapıdan girilmektedir. Girişte bir taşlık ve bir pabuçluk her evde olduğu gibi bu evde de bulunmaktadır. Tekrar bir kapıdan girince iki oda, bir merdiven altı ve iki izbe gelmektedir. Yana doğru yapılmış altı ayak merdivenden çıkıldığında bir sofa ve caddeye nazır iki oda gelmektedir. Ayrıca burada yazlık bir sundurma da bulunmaktadır (BCA, 25 Numaralı Defter, s. 280).

3.1.2. İki ve Üç Katlı Hanelere Dair Açıklamalar

İki ve üç katlı hanelerin de tamamının sağlam olduğu ve mübadele sebebiyle gelenlere tahsis edildikleri söylenebilir. İki katlı hanelerin en küçüğü beş kısımdan, en büyüğü ise on beş kısımdan oluşmaktadır. Girişler diğer evlerde olduğu gibi iki ile dört ayak taş merdiven ile zeminden yükseltilerek yapılmıştır. Evlerin arka taraflarında 10 ile 160 arşın arasında değişen avlular bulunmaktadır. Hela veya ahır gibi kötü koku yayabilecek kısımlar ana binadan bağımsız avluda inşa edilmişlerdir. Bu avluların birçoğunda kuyu bulunması, bu mahallenin sulak bir yer olduğunu da göstermektedir. Diğer evlerden farklı olarak burada bulunan birkaç evde, abdestlik adı altında yeni bir kısmın kaydının bulunması son derece ilginçtir. Hane halkının gayrimüslim olduğu bir evde abdestliğin bulunması belki de gizlice Müslüman olduklarını düşündürmektedir. (BCA, 25 Numaralı Defter, s. 253).

Evin alt katında iki oda, bir mutfak, bir hela ve dört izbenin olduğu bu binaya giriş iki kanatlı kapıdan yapılmaktadır. 60 arşınlık avlusunda bir kuyu, izbeler, mutfak ve hela ile iki dut ve bir asma ağacı vardır. (BCA, 25 Numaralı Defter, s. 253).

İkinci katında ise dört oda, bir mutfak, bir hela ve bir salon bulunmaktadır. 12 ayak merdiven ile ikinci kata çıkıldığında bir taşlık gelmekte ve taşlıktan sonra odalar yer almaktadır. On dokuz ayak daha çıkıldığında ise dam üstü bir taraça ile bir başka helanın mevcudiyeti söz konusudur (BCA, 25 Numaralı Defter, s. 253).

İki katlı hanelerin çoğunlukta olduğu mahallede, üç katlı tek bir bina tespit edilmiştir. Önemli olduğu düşünülen hane, 25 ana kısımdan oluşmaktadır. Birinci katında dört oda ve bir salon; ikinci katında dört oda, bir salon ve bir mutfak; üçüncü katında ise bir hela, bir salon ve yedi oda bulunmaktadır. Hanenin birinci katına iki kanatlı kapıdan girilmektedir. Önce bir taşlık ve sol taraftan üç ayak taş merdiven ile çıkınca zemini taşlık bir koridor bulunmaktadır. Evin ana kısmına camekânlı bir kapı ile girildiğinde, 14 arşın uzunluk ve üç arşın genişliğinde büyük bir salon ve yan yana dört oda gelenleri karşılamaktadır (BCA, 25 Numaralı Defter, s. 254).

İkinci katına on bir ayak merdiven ile çıkılmaktadır. Burada da ilk olarak dokuz arşın uzunluk ve üç arşın genişliğinde bir koridor ve koridorun sonunda camekânlı bir kapıdan girilen bir oda yer almaktadır. Yine camekânlı bir kapıdan girince, on dört arşın uzunluk ve beş arşın genişliğinde bir salon, üç oda ve bir mutfak bulunmaktadır (BCA, 25 Numaralı Defter, s. 254).

Üçüncü kata ise on dört ayak merdiven ile çıkılmaktadır. Tahta bir koridordan geçtikten sonra bir kapı ile girilen helanın olduğu ve camekânlı bir başka kapı ile girildiğinde ise on beş arşın uzunluk ve beş arşın genişliğinde bir salon ile yedi odanın olduğu görülmektedir (BCA, 25 Numaralı Defter, s. 254).

Bu yerleşim alanlarında tespiti yapılan emval-i metrukelerin tamamı yeni gelenler için umut olmuş ve kendilerine tahsis edilmiştir. Oldukça geniş avluları ve bahçeleri olan hanelerin neredeyse tamamında kuyuların bulunuyor olması sulak ve verimli bir yer olduğunu göstermektedir.

Gerek Anadolu Selçuklu ve gerekse Osmanlı Devleti hâkimiyetindeki yılların çoğunda gayrimüslimlerin Müslümanlardan ayrı, kendileri için belirlenen yerlerde evlerini yaptırarak ve buralarda yaşamlarını devam ettirdikleri bilinmektedir. Özellikle Osmanlı dönemi kayıtlarına bakıldığında, Mahalle-i Gebran adı altında oluşturulmuş ve gayrimüslimler bu ad altında kaydedilmişlerdir. 1584 yılı itibarıyla bu mahalle adı altında tutulan vergi mükellefi kayıtlarında 16 kaydın olduğu malumdur (Muşmal, 2001, s. 77; Yörük, 2018, s. 234). Hane sayıları da düşünüldüğünde vergi mükellefi sayısı ile örtüştüğü görülmektedir. Bu durum gayrimüslimlere yönelik ıslahatlara başlanıldığı yıllardan itibaren değişmiş ve yerleşme konusunda tam bir serbestiyete sahip olmuşlardır. Şehre gelen Marunîlerin özellikle bina yapımı konusunda Rum Ortodokslara öncülük etmeye başlamasıyla, Konya'ya özgü geleneksel evler yerini taştan inşa edilmiş yığma ve bağdadi yapılara bırakmıştır. Geleneksel evlerde olmayan bazı kısımlar şirahane ve ev içinde hela ile yazlık taraça gibi birçok yapının sonraki dönemlerde bütün evlerde kullanıldığı söylenebilir (Tuncer ve Şafak, 2022, s. 330).

4. Hanelerin Kısımları ve Sayıları

	Oda	Mutfak	Hela	Salon	Sofa	İzbe	Sandık Odası	Balkon
1.Kat	176	58	71	11	34	85		
2.Kat	113	14	18	12	24		4	3
Toplam	289	72	89	23	58	85	4	3

Abdülaziz Mahallesi'ndeki yapılarda toplamda; oda sayısı 289, mutfak sayısı 72, hela sayısı 89, salon sayısı 23, sofa sayısı 58, izbe sayısı 85, sandık odası sayısı dört ve balkon sayısı üç olarak tespit edilmiştir (BCA, 25 Numaralı Defter, s. 251-297).

5. Sonuç ve Değerlendirme

Kanuni döneminde Konya genelinde var olan mahalle sayılarına ve avarız kayıtlarına göre Rum ve Ermeni haneleri oldukça azdır. 1881 yılında gelindiğinde toplam hane sayısı 7.755 hane iken, bunlardan sadece 275 hanenin gayrimüslimlere ait olduğu bilinmektedir (Baykara, 2002, s. 187). Bu rakamın sonraki yıllarda şehrin gelişimine paralel olarak hızla arttığı görülmektedir. Araştırmanın zaman aralığı olan yıllara gelindiğinde Konya Valisi tarafından 6 Ekim 1924 tarihinde Dâhiliye vekâletine gönderilen 6 kıta cetvelde bu artış gözler önüne serilmektedir. Söz konusu cetvele göre şehir genelinde 378'i Rum ve 886'sı Ermenilerden olmak üzere toplam 1.264 hanenin olduğu kayıt altına alınmıştır. Bunlar içerisinde 424 hane hâli hazırda oldukça iyi durumdadır. Tamire muhtaç veya harap halde olanların sayısı ise 840'tır. Bu haneler de duyulan ihtiyaca göre ya tamir edilmiş ya da yıkılarak yeni ev yapmak üzere arsa haline getirilmişlerdir (BCA. 272.11.19.96.11. L.3.).

Abdülaziz Mahallesi sınırları içerisinde kaydedilmiş Rum emval-i metrukesindeki hane sayısı 88'dir. Bunlardan on üç tanesi Abdülaziz, 75 tanesi ise Cedidiye Mahallesi adı altında kayıtlıdır. Toplam hanelerin 47'si bir katlı, 40'u iki katlı ve bir tanesi ise üç katlıdır. Bunlara ek olarak sayıları az olsa da Cedidiye Mahallesi'nde bina altlarında dört adet dükkân bulunmaktadır.

Gayrimüslimlerin geride bıraktıkları mahzun haneler daha sonra yeni sahiplerinin gelmesiyle yeniden hayat bulmuştur. Abdülaziz Mahallesi adı altında birleştirilen bu alanlar, daha çok ikamet amacıyla kullanılan yerlerdir. Ticari açıdan küçük esnafın iş yaptığı, bakkal gibi, iş alanları mevcuttur. Müslümanlar açısından oldukça zengin ve bilinen bir mahalledir.

Hanelerin genel yaşam alanları daha çok alt katlarda oluşturulmuştur. Ayrıca birçok ev sofa etrafında düzenlenerek inşa edilmiştir. Kısımları açısından bakıldığında oldukça zengin olan hanelerin toplam oda sayısı ortalaması 3,2 olarak tespit edilmiştir ki bu oran günümüz şartlarında bile kabul gören bir konfora sahip olduklarını göstermektedir.

Balkonlarının, klasik Konya evlerinde olduğu gibi, caddeye doğru uzatılmış ve manzarasının oldukça güzel olduğu düşünülmektedir.

Mahalle genelinde bulunan haneler ne yazık ki zamana karşı daha fazla dayanamamış ve 1946 yılından itibaren başlatılan yeni şehir planlamaları çerçevesinde yıkılarak yerlerine çok katlı binalar yaptırılmıştır.

Kaynakça

Arşiv Malzemeleri

BCA. Kod:271, Defter No: 25, Rumlara Ait Emval-i Metruke Defteri, İl: Konya, İlçe: Merkez, Tarih: 1924.

BCA. Tasnif Edilmemiş 39 Numaralı Muhacirine Verilen Ev Vesair Emvali Gösterir Defter, (Tutanakta bulunan defter numarası ve bilgileri baz alınarak künye oluşturulmuştur).

BCA. 272.11.19.96.11. L.3.

Telif Eserler

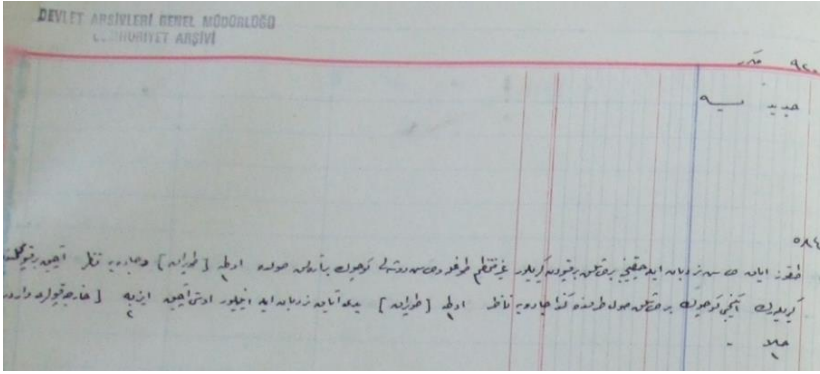
- Baykara, T. (2002). Konya. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 26, s. 182-187). İstanbul: TDV Yayınları.
- Büyüksahin, S. ve Aydın, D. (2020). Konya Şükran Mahallesinde Sivil Mimari Bellek (20. Yüzyıl). *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 15(29), 111-135.
- Çiftçi, H. (2006). *Büyükşehir Belediyelerinin İdari ve Mali Yapıları (Konya Büyükşehir Belediyesi Örneğinde)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Efiloğlu, A. ve İvecan, R. (2010). Rum Emval-i Metrukesi'nin İdaresi, *History Studies*, 2(3), 125-146.
- Erdal, İ. (2006). Mübadele (Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1925, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Erkal, M. (1991). Arşın. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (C.3, s. 411-413). İstanbul: TDV Yayınları.
- İpek, N. (2010). Mübadele ve Samsun. Ankara: TTK Basımevi.
- Konyalı, İ. H. (2007). *Konya Tarihi*. Konya: Koski Yayınları.
- Muşmal, H. (2006). 1640-1650 Yılları Arasında Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 20, 201-232.
- Muşmal, H. (2001). XVII. Yüzyıl Ortalarında Konya Mahalleleri. *Konya IV*. (s. 70-78). (Ed. Yusuf Küçükdağ). Konya: Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi Özel Sayı.
- Oğuz, İ. (2023). Cumhuriyet arşivi belgelerine yansıyan Balya Rum emvâl-i metrukesi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 49(1), 527-543.
- Resmî Gazete*. (1987). Tarih: 27.06.1987 ve Sayısı: 19500.
- Tapur, T. (2009). Konya İlinde Kültür ve İnanç Turizmi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9), 473-492.
- TC. Meram Belediyesi (2014). *Meram Belediyesi Stratejik Planı (2015-2019)*. Konya.
- Tuncer, B. ve Şafak, L. (2022). Tarihi Konya Açısından Konya Şehri ve Şehirselleşme Fonksiyonları. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3), 319-333.
- Ulutürk, M. (2018). Tarihi, Coğrafi, İktisadî Özellikleriyle Vâdi-i Meram ve Tarihî Süreçte Vâdi-i Meram'da Değirmencilik. *Konya Kitabı XVI* (C. 1, s. 163-176). (Editörler Abdülkadir Buluş- Caner Arabacı). 1. Cilt, Konya: Yeni İpek Yolu Dergisi Özel Sayısı.
- Uz, M. A. (2015). *Tarihi Konya Mahalleleri*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Yörük, D. (2018). XVI. Yüzyılda Konya Şehrinde Ticari Faaliyetleri Etkileyen Unsurlar. *Konya Kitabı XVI* (C. 1, s. 229-248). (Editörler Abdülkadir Buluş- Caner Arabacı). Konya: Yeni İpek Yolu Dergisi Özel Sayısı.

İnternet Kaynakları

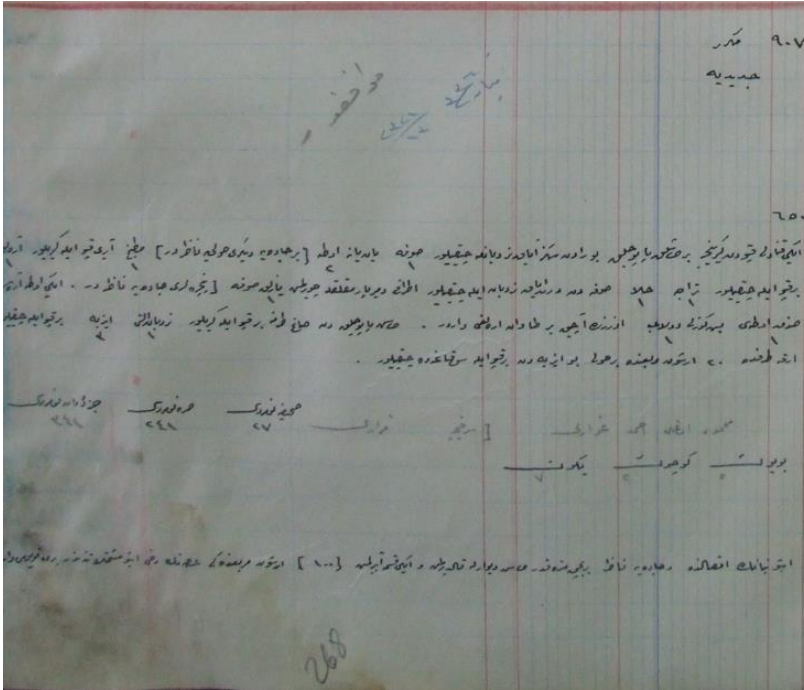
- <http://www.kto.org.tr/konyanin-tarihi-500s.htm>, [erişim tarihi: 10.04.2023].
- <https://kentrehberi.konya.bel.tr/#/rehber/>, [erişim tarihi: 24.04.2023].
- <https://www.merhabahaber.com/karatay-ve-meramda-mahalleler-birlestirildi-9223h.htm>, [erişim tarihi: 10.04.2023].

Ekler

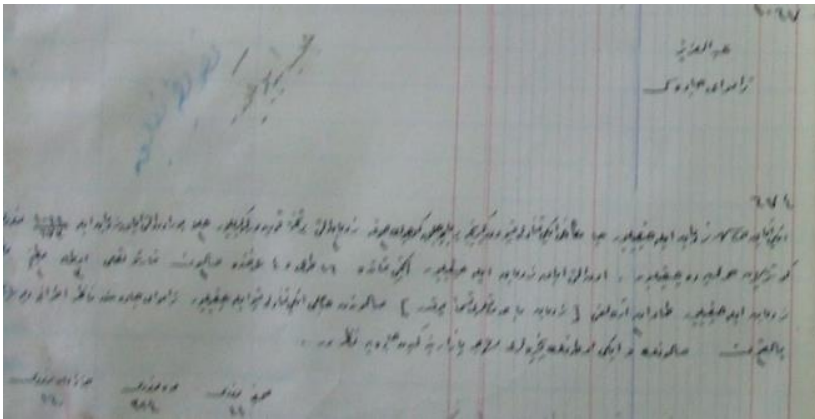
Ek 1. 25 Numaralı Defterde yer alan Cedidiye Mahallesi, s. 277

Ek 2. 25 Numaralı Defterde yer alan Cedidiye Mahallesi s. 268

Ek 3. 25 Numaralı Defterde yer alan Abdülaziz Mahallesi s, 294.

Ek 4. Devredilen defterlere dair tutanak.

incelediği 39	Muhacirlere verilen ev ve sair emsali gösteren defter
incelediği 40	Akşehir ilçesi 1936-37-38-39 yıllarına ait komisyon karar defteri
incelediği 41	Beyşehir menkul eşhas-mülteci ve bulgaristan göçmenleri muhacir kütük defteri
42	Akşehir ilçesi Romanya göçmenleri 2.kafile <i>incelediği.</i>
43	Akşehir ilçesi kozana vesait göçmenler <i>incelediği.</i>
44	İlgın ve Ereğli'ye bağlı kasaba ve köylerinde muhacir adet ve vaziyetlerine ait kayıt cetveli <i>incelediği.</i>

Konya Valiliğinin (Bay. ve İsk. Müd.) 19. / 03 / 2009 tarih ve 782... Sayılı yazısı ekinde bulunan ve yukarıda muhteviyatı belirtilen Konya Merkez ve İlçelerine ait 44 adet iskan kayıt defteri tarafımızdan teslim edilmiş ve teslim alınmış olup iş bu tutanak 2 nüsha olarak olarak düzenlenmiştir.

(TESLİM EDENLER)
KONYA VALİLİĞİ
BAY. VE İSK. MÜD. DEN

(TESLİM ALANLAR)
DEVLET ARŞİVLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜNDEN

Ek 5. 39 Numaralı Defterin Kapak Resmi

